

‘והאמר רב אין הולד מתעכב אחר חבירו כלום’ – כאשר שניהם נולדים לשבעה או לתשעה, אזי יוצאים ביחד ללא עיכוב. אבל יתכן שאחד יולד לשבעה חדשים ואחד לתשעה, וכמעשים המובאים להלן כז. (ראשונים).

‘דרמינן ליה בגילא דחטתא’ – בקש של חיטה.

‘הדר חזייה לרב יהודה בישות’. רש”י פירש משום שלא אמר לו רב יהודה הלכה זו (ולוה הסכים הריטב”א. וע”ע סדרי טהרה קצד סקט”ו ופתח עינים בבאור פרש”י).
 ושאר ראשונים מפרשים שכל תלמידי רב אמרו בדעת רבם שאין תולים את השליה בנפלים כלל, ואפילו תוך שלשה ימים חוששים לולד אחר, ודלא כרב יהודה. ועל כן ראהו שמואל לרב יהודה בישות, על שאמר לו בשם רב דבר של טעות (ערמב”ן רשב”א ר”ן ותור”ד. וכן פסק הרמב”ם – איסור”ב י, יד).

דף כז

‘תיבתא’ דרבי, שאמר ‘דבר שאינו שאלת’. ואף על פי שתנא הוא ויכול לחלוק על הברייתא, כאן שונה שאינם חולקים בדבר הלכה אלא שרבי היה סבור שזהו דבר שאינו והרי התנא הזה אומר שישנו. וקיבלה רבי (ריטב”א).

‘עד כ”ג ימים. אמר ליה רב יוסף: עד כ”ד אמרת לן.... ל”ג יום. א”ל רב יוסף: ל”ד אמרת לן. אין מסתבר ששניהם טעו במספר יום אחד, אלא אפשר ששניהם אמת, כ”ג ול”ג היינו מספר הימים השלמים שנשתהה, ונולד ביום הכ”ד והל”ד (עפ”י ערוך לנר. וכן מבואר מדברי הכס”מ איסור”ב י, יד ובב”א).

‘אמרו לו לרבי מאיר: אי אתה מודה שאם הוציא אוהו בספל לבית החיצון שהוא טהור’. יש לומר שמשום כך פשוט היה שר’ מאיר מודה בזה, שכן משמע מדבריו ‘שליא בבית’ – משמע רק כל עוד היא באותו בית שיצאה ולא בבית אחר, שאל”כ למה אמר ‘בית’ הלא נפקא מינה גם למגע ומשא בלא אהל (ערוך לנר).

‘אמר להו רב פפא: היינו נמי טעמייהו דרבי יהודה ורבי יוסי? אחיכו עליה, מאי שנא – פשיטא?! אמר רב פפא אפילו כי הא מילתא לימא איניש ולא נשתוק קמיה רביה... ואודא רבי שמעון לטעמיה דתניא...’. פירש הריטב”א שהמשך דברי הגמרא ‘ואודא...’ באים לפרש דבריו של רב פפא ושל חבריו, שלכך שאל ר”פ על טעמם של רבי יהודה ורבי יוסי, כי שמא רבי שמעון הולך לטעמו אבל חבריו שחולקים עליו לענין רקב, אפשר שטיהרו מטעם אחר. וטעמם של חבריו דאחיכו עליה, כי הם סברו כדברי רבה בהמשך שפירש טעמו של ר”ש ברקב באופן אחר, וא”כ ודאי טעמו של רבי שמעון כאן הוא משום ביטול ברוב כדלהלן בסוגיא, ופשוט א”כ שגם זהו טעמם של רבי יהודה ורבי יוסי.

‘...ואמינא להו אדרבה, א”א שלא ירבו שתי פרידות רקב על פרידה אחת עפר ונפיש (כצ”ל) ליה

שיעורא' יש שכתבו לסייע לדעת הראשונים הסוברת שמיעוט הבטל בתערובת אל הרוב מצטרף עמו להשלים לשיעור הנצרך, כגון מעט בשר פיגול שנתערב ברוב בשר נותר, האוכל כזית מהתערובת ילקה, מפני שהפיגול משלים לשיעור כזית לחיוב משום נותר (עפ"י רש"י בזבחים עח. ובשיטמ"ק שם בדעתו), וכיוצא בזה עיסה שרובה חטים ומיעוטה אורז, מיעוט האורז הבטל בחטים, משלים לשיעור חיוב חלה (ע' מהריט"א הל' חלה יד; פרי מגדים פתיחה להל' פסח ח"ב א). ואף כאן משמעות הדברים מורה שהעפר בטל לרקב להרבות את שיעורו (עפ"י שו"ת תורת חסד או"ח לד; אבני נזר או"ח תפג, ז; חלקת יואב קמא או"ח לב; דבר אברהם ח"א לד, ד).

יתכן שלכך פרש"י בברייתא דלהלן 'מלא תרוד ועוד עפר בית הקברות' שמדובר כגון שנקבר בכסותו, ולא פירש כרשב"ם שמתחילה היה רקב בלבד ורק אח"כ נתערב – כי באופן זה די לשיטתו במלא תרוד בין הכל לטמא ולמה אמרו 'ועוד', שהרי העפר נעשה כרקב מדין ביטול ברוב וכמו לענין מלקות באכילת כזית (ומיושבת בזה קושית החזו"א קיד, יב). אך נראה שזה דוקא כאשר בתחילה היה רקב בשיעור מלא תרוד ואח"כ נתערב בו עפר, או טמא אפילו תיחסר התערובת ותעמוד על מלא תרוד, אבל אם מעיקרא לא היה אלא פחות ממלא תרוד, נראה שאין העפר משלימו לשיעור לטמא, וכמו שאמרו בברייתא לעיל 'מלא תרוד רקב שנפל לתוכו עפר כל שהוא טמא' – דוקא מלא תרוד ולא פחות. וכן מוכח, שהרי מת שנקבר בכסותו אמרו שאין בו רקב, אעפ"י שמסתבר שהתחיל המת להרקב קודם לבגד – כי סו"ס לא הושלם מלא תרוד עד שהיה מעורב בו דבר אחר.

ומה שהקשו הראשונים על פרש"י שהרי משמע שבנקבר בכסותו הכל מודים שטהור ולפרש"י במלא תרוד ועוד טמא – י"ל שלרש"י הרי מוכרח שרק כשלא היה ברקב מלא תרוד קודם שנתערב או טהור [ואפשר שבסתמא יש לנו להניח שנתערב העפר או פירורי הכסות קודם שהושלם למלא תרוד], אבל אם יש ברקב מלא תרוד ואח"כ נתערב בו עפר – טמא, וא"כ אעפ"י שנקבר בכסותו הלא יש פירורי הכסות והעפר נתערבו לאחר שהיה מלא תרוד רקב ובאופן זה טמא.

ואולם כמה ראשונים חולקים על כך וסוברים שהמיעוט אינו מצטרף לרוב להיות כמותו ממש להגדיל שיעורו (עתוס' זבחים שם. וע' ברמב"ן וש"ר בע"ז עג. שאין תורת ביטול בהתר. וע' תוה"ב ד, ב. וכן נקט בנידוננו החזו"א קיד, יב) כהנחה פשוטה, שודאי העפר אינו משלים לשיעור רקב, והכוונה כאן לומר שהעפר בטל וכמאן דליתא דמי ואיך יבטל את התרוד רקב שלא יהא בו כשיעור, אדרבה אם אתה מחשיבו כמאן דאיתא, הרי לדברייך נפיש שיעורא, אבל לפי האמת אינו מוסיף על שיעור הרקב אלא בטל וכמי שאינו (עפ"י אור שמח מאכלות אסורות טו, י. וע' גם בחזו"א קיד, יב ובדגל ראובן ח"א כה). וע"ע קהלות יעקב מנחות כה, א.

(ע"ב) 'מלא תרוד רקב שנפל לתוכו עפר כל שהוא טמא ורבי שמעון מטהר. מלא תרוד רקב שנתפור בבית טמא ור"ש מטהר. וצריכא...'. מעשיית הצריכותא מבואר שיסוד השאלה בשתי המחלוקות אחד הוא; האם סופו כתחילתו אם לאו, כלומר מלא תרוד רקב שאחר כך נתערב בו דבר אחר או שנחלק ונתפור, האם מטמא אם לאו.

'מלא-תרוד-ועוד עפר בית הקברות – טמא, ורבי שמעון מטהר. מאי טעמייהו דרבנן, לפי שא"א למלא תרוד ועוד עפר בית הקברות שאין בו מלא תרוד רקב'. ורבי שמעון סובר אעפ"י שיש כאן מלא תרוד רקב, תערובת העפר אחר מטהרתו, וכדבריו בברייתא דלעיל, מלא תרוד רקב שנפל לתוכו עפר כל שהוא – רבי שמעון מטהר (עפ"י רמב"ן ועוד).

'משום בטול ברוב נגעו בה'. וטעמו של תנא קמא שמתמא, שסובר רוב ולדות אינם נימוקים בפנים

הלכך הולכים אחר הרוב (עפ"י תוס' לעיל יח. בפירושו דברי רבי יוחנן שם). והרמב"ן פירש שסובר אעפ"י שיש רוב דם וליחה כנגד הנפל, אין הטומאה בטלה ברוב להחשב כמי שאינה מלטמא במשא ובאהל. (לפי דבריו, אם נוקטים אנו להלכה כראב"י וכרבי חייא בבהמה ששפעה חררת דם שאינה מטמאת במשא ובאהל, יש לנו לנקוט כרבי שמעון. אבל הרמב"ם פסק (שאה"ט א, טז) שאינה מטמאה ופסק כתנא קמא (כה, י) – כי סובר שלדעתו יש שם ולד קיים שלא בטל, וכהתוס' בדף יח).

– המרדכי (בסוף חולין) חידש שאין תורת ביטול ברוב אלא בדבר שהיה ניכר בתחילה בפני עצמו ונתערב, אבל היה מעורב מאז ומעולם – אינו בטל. והעיר על כך מסוגיתנו, ותירץ שהולד היה ניכר בתחילה ורק אח"כ נימוח.

וע' בבאור הענין במשנה למלך הל' מטמאי משכב ומושב א, יד ובספר יד דוד בכורות כב ובשו"ת אבני נזר או"ח נו. וע"ע משיב דבר ח"ב ע.

ובעיקר דברי המרדכי – ע' פרי מגדים יו"ד יד בשפ"ד סק"ב; חדושי הגרונ"ד בנגיס ח"א לו, ד ד"ה אכן; עונג יום טוב לד לה; מנחת שלמה ס, ג. ע"ע במובא ביוסף דעת זכאים כו ובכורות כג.

'דאמר רבי יוחנן: ראב"י ור"ש אמרו דבר אחד'. כיוצא בזה סגנונו של רבי יוחנן [ואביי] בכמה מקומות, להעמיד דברי תנאים בשיטה אחת. ע' במצוין ביוסף דעת ב"מ מז.

'ריש לקיש אמר: שפיר שטרפוהו במימיו נעשה כמת שנתבלבלה צורתו' – וזהו טעמו של רבי שמעון שהזאיל ונימוק הבית טהור, משום בלבול צורה ולא משום ביטול ברוב נגעו בה (עפ"י תורי"ד ועוד. וכו"מ מלשון 'ריש לקיש אמר' ולא 'אמר ריש לקיש').

'אמר רבי שבתאי'. על צורת כתיבת שם זה, עם אות א' או בלעדיה – עתוס' גטין יא; אה"ע קכט, כט ובית שמואל ב'שמות אנשים'.

דף כח

'רבי יוחנן דאמר כמאן כר' אליעזר...' – ואף חכמים החולקים על רבי אליעזר ומטהרים, סובר רבי יוחנן שמא אינם חולקים אלא באפר אבל בבלבול צורה מודים, הלכך אין להוכיח מהם שמת שנתבלבלה צורתו טהור (עפ"י רמב"ן ורשב"א ריטב"א ור"ן, ע"ש).

ויש מפרשים שלא נחלקו חכמים אלא בשחטר, אבל אם כל המת קיים, טמא אפילו באפר, ובוזה מדבר רבי יוחנן (עפ"י ר"ש אהלות ב, א. וכן צדדו התוס' בד"ה מת שנתבלבלה בתירוץ השני).

ויש מפרשים כפשוטם של דברים שרבי יוחנן דיבר רק לפי רבי אליעזר, ואמר לריש לקיש שמא הלכה כדבריו מפני שטעמו מסתבר (כן צדד הרמב"ן בסוף דבריו. וכן נראה מדברי הרמב"ם שפסק (טומאת מת ג, ט) כריש לקיש משום שהלכה כחכמים – כמש"כ בכס"מ שם ובלקוטי הלכות. וע"ע חזו"א קיד, ז-ח בבאור פסק הרמב"ם).

'היכי דמי מת שנשרף ושלדו קיימת? אמר אביי כגון ששרפו ע"ג קטבלא. רבא אמר... רבינא אמר: כגון דאיחרכי אחרוכי'. מדברי הרמב"ם (טומאת מת ג, ט) משמע שאין מחלוקת לדינא בין האמוראים אלא כל אחד צייר באופן אחר (עפ"י לקוטי הלכות; שאילת יעב"ץ ח"ב קסט).

דף כז

נב. א. שליה בבית, האם הבית טמא משום אהל המת?

ב. רקב המת, מה דין טומאתו באופנים השונים?

א. שליה בבית – הבית טמא, שאין שליה בלא ולד (ת"ק דמתניתין, והיא דעת רבי מאיר). רבי שמעון מטהר, שנימוק הולד עד שלא יצא. וכן דעת רבי יוסי ורבי יהודה בבביתא. בתחילה פירש רב המנונא טעמו של רבי שמעון משום שדם לידה מבטל משהו מן הולד, ודחו טעם זה. ופירש רבי יוחנן הטעם משום ביטול ברוב, שמיחוי הנפל בטל ברוב דם. וריש לקיש פירש משום שנעשה כמת שנתבלבלה צורתו שטהור לדעתו.

מבואר בבביתא שמודה רבי מאיר שאם הוציאוהו בספל לבית אחר – טהור, שודאי כבר נימוק (ע"י טלטולו. ערש"י ומאירי), ורק בבית שנולדה בו טימא.

א. הלכה כסתם מתניתין וכדברי רבי יוחנן (לעיל יח) שהבית טמא, ודנים זאת כודאי ולא כספק מפני שרוב ולדות אינם נימוקים בפנים [ואפילו הפילה כשהברותיה עמה והרי זה כרשות הרבים – טמא] (עפ"י תוס' יח. ד"ה שליא. וכ"מ ברמב"ם הל' טומאת מת כה, י).

ב. התוס' נקטו שהנפל שבשליה מטמא מטעם מת שלם, ואין עליו תורת 'בשר' לטמא בכזית, ולא תורת 'רקב' ו'נצל' כיון שלא נגמר. והרמב"ן נקט שהנפל שבשליה מטמא בכזית (וכן נקט הריטב"א לעיקר. ומפרש"י משתמע שטמא כנצל בכזית. וי"א בדעתו שטמא רק כשהוא שלם. עריטב"א וערול"ג ושו"ת משיב דבר ח"ב ע).

ב. מלא תרוד (= כף) רקב המת – טמא.

שיעור זה הלכה למשה מסיני (רש"י). ושיעור 'תרוד' – מלא חפנים (עפ"י נזיר נ: רמב"ם הל' טומאת מת ג).

ודוקא כשהיה המת שלם, אבל הרוג אין לו תורת 'רקב' (מפני שיצא דמו ונחסר, וקיימא לן (בנזיר נא) מת שחסר אין לו רקב. רש"י ותוס' ומאירי, וע' קה"י טהרות יט. ובערוך לנר צדד שהלמ"מ היא שבהרוג אין רקב, ואפילו לא נחסר כגון בחניקה).

כשהמת שלם ונרקב ממנו רק מקצתו – משמע בתוס' שטמא במלא תרוד, וכן מבואר בנזיר גא. (חזו"א רטו).

ודוקא אם אין מעורב בו מתחילתו דבר אחר, שנקבר ערום בארון של שיש או על גבי רצפת אבנים, אבל נקבר בכסותו או בארון של עץ או ע"ג רצפת לבנים – אין בו תורת רקב. מלא תרוד רקב שנפל לתוכו עפר כל שהו – טמא. ורבי שמעון מטהר, והסיק רבה (רבא) בטעמו, שסופו כתחילתו, שתערובת דבר אחר מבטלו.

לפי טעם זה, אפילו הרבה תרודין, כל שנתערב בו עפר כל שהו – מטהר רבי שמעון (ריטב"א. משא"כ לפי הטעם הראשון שרבה דחה – עתור"ד).

מלא תרוד רקב שנתפור בבית – הבית טמא. ורבי שמעון מטהר.

הלכה כחכמים בשתי המחלוקות (עפ"י רמב"ם הל' טומאת מת ג, ד; ד, י).

מלא-תרוד-ועוד עפר בבית הקברות – טמא [שא"א למלא תרוד ועוד עפר בית הקברות שאין בו מלא תרוד רקב]. ורבי שמעון מטהר.

- א. רש"י מפרש כגון שנקבר בכסותו או בקרקע בלא ארון של שיש, ויש כאן תערובת רקב ועפר ואעפ"כ טמא לחכמים, שלא אמרו נקבר בכסותו טמא אלא במלא תרוד ולא ביותר מזה (כן נקט הגר"א בא"ר לעיקר. וע' ערו"ל"ג כאן וחזו"א רטו).
ורשב"ם ועוד ראשונים חולקים וסוברים שבזה טהור לדברי הכל משום שתערובת דבר אחר מטהרו, אלא מדובר שנקבר ערום והרקיב ואח"כ נפל מן הסיד שבכוך או מקירות המערה או מעפר בית הקברות ונתערב עם הרקב שכבר היה טמא.
ולכך נקטו 'עפר בית הקברות' ולא 'רקב' – לומר שאפילו בעפר קברות סתם, אם מוחזקים לקבור שם בלא כסות וברצפה של אבנים, פעמים ע"י גשמים או חרישה מתקלקלים הארונות והרקב מתפזר ומתערב בעפר בית הקברות – הלכך חוששים לרקב מלא תרוד, שרוב המתים עושים רקב בשיעור זה (עפ"י רשב"א. וע' רמב"ם טו"מ ג, ח; מאירי; חזו"א רטו).
ב. הלכה כחכמים (רמב"ם הל' טומאת מת ג, ח).

דפים כז – כח

- נג. א. שפיר שטרפוהו במימיו, וכן מת שנתבלבלה צורתו – האם הם מטמאים?
ב. אפר בני אדם שרופים, האם הוא מטמא?
- א. ריש לקיש אמר: שפיר שטרפוהו במימיו, נעשה כמת שנתבלבלה צורתו ואינו מטמא. ורבי יוחנן סבר לטמא באוהל.
- מבואר בסוגיא שלדעת התנא רבי אליעזר שאפר שרופים מטמא, הוא הדין במת שנתבלבלה צורתו. ורבי יוחנן אמר כמותו. ופרשו בתוס' (וכן הביאו מהירושלמי. וע' גם ברשב"א בר"ן ובריטב"א) שרבי יוחנן סבר לטמא אפילו לחכמים החולקים על רבי אליעזר ומטהרים באפר, כי [שמא] לא נחלקו אלא בשנשרף ואין עליו שם 'מת', או דוקא כשנחסר ממנו אבל לא במת שלם שנתבלבלה צורתו (וע"פ רמב"ן). וכתב הריטב"א לפי זה שהלכה כרבי יוחנן. ואולם הרמב"ם פסק כריש לקיש שמת שנתבלבלה צורתו טהור (הל' טומאת מת ג, ט. וי"מ שנקט שדברי ריו"ח אינם אלא לרבי אליעזר וכיון שהלכה כחכמים לכך הלכה כריש לקיש – ע' כס"מ ולקוטי הלכות).
- ב. אפר שרופים; רבי אליעזר מטמא בשיעור רובע. וחכמים מטהרים.
א. משמע בגמרא שלרבי אליעזר כל הפתחים שבבית טמאים, אף הקטנים מארבעה טפחים.
ב. לפי תירוץ אחד בתוס' (וכן נקט הר"ש אהלות ב, א), לדעת רבי יוחנן לא טיהרו חכמים אלא בחסר, אבל אם האפר כולו קיים – מטמאים.
מת שנשרף ושלדו קיימת [כגון ששרפו על גבי קטבלא (אביי. שחקוק בה דפוס אדם בחיתוך אבריו, והאפר בתוך הדפוס. ערש"י ותוס'); על גבי אפודרים (= אבן שיש. רבא); ורבינא פירש כגון שנחרך ולא נעשה אפר] – טמא (ר' שבתאי אמר ר' יצחק מגדלאה; ר"י מגדלאה אמר ר' שבתאי). [מעשה היה וטמאו לו פתחים גדולים וטיהרו לו הקטנים (המוגפים), כדין טומאת פתחים במת שלם המונח בבית].
בירושלמי מבואר [שלא כגמרא שלנו] שלדברי רבי יוחנן אף בשדרתו קיימת אינו טמא אלא מדרבנן, משום כבודו (מובא בתוס').
וברמב"ם (טומאת מת ג, ט) משמע שטומאתו כטומאת מת שלם. ועוד כתב הרמב"ם לפרש [שלא כפרש"י ותוס'] 'שלדו קיימת' – השדרה והצלעות (וע' בלקוטי הלכות בעין משפט' שהקשה על כך. וע' חזו"א קיד, ז).